

Моріс ДРЮОН

ТАКЕ ВЕЛИКЕ КОХАННЯ

НОВЕЛА

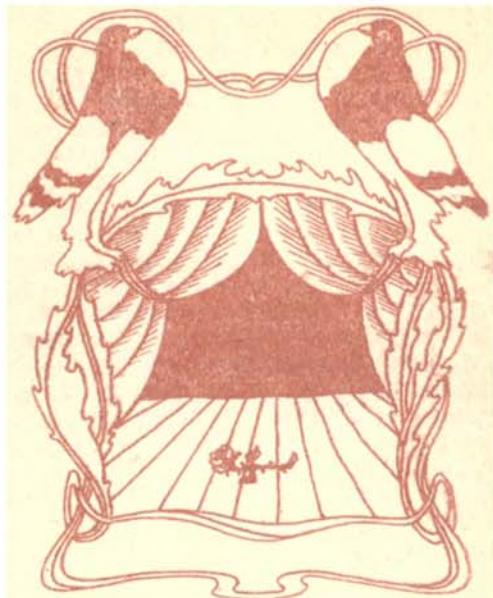
Театральна слава оманлива — вона гасне разом з вогнями рампи. Легенда рідко бере в свої герой актора, навіть якщо він був знаменитий, і пам'ять про нього зникає в ту саму мить, коли вітер зриває останню афішу з його ім'ям.

Така доля спіткала й Елізу Ламбер, «божественну Ламбер», як її називали, незрівнянну в грі, неперевершенну в декламації! Хто пам'ятає про неї, хто досі вимовляє її ім'я? А вона ж протягом двадцяти років тримала публіку в повоні свого сміху, своїх сліз і навіть своєї мовчанки. Монархи були її друзями, королеви — суперницями. Вона збуджувала більше пристрастей, ніж могла вдовольнити; вона жила за тих часів, коли скандал ще не вважали необхідним атрибутом знаменитості, і з неї досить було драм на сцені, щоб бажати їх і в житті.

Отож, коли взимку, після Всесвітньої виставки, Аирі Нодей майже щовечора почав бувати у артистичній в Елізні Ламбер, ніхто, крім неї і нього, навіть не подумав, що з цього може щось вийти. Й було сорок чотирі роки, йому — двадцять шість. Його театральна кар'єра тільки починалась, а її краса вже почала згасати. Вона вже не могла грати в його п'есах, бо він писав тільки водевілі й фарси; отож, здавалося, вона могла стати тільки його жертвою.

Автори комедій — майже завжди сумні люди, і їхній гумор є тільки способом алгоритично виразити свою відразу до життя. Нодей був саме таким пе симістом. Цей високий на зріст, молодий мовчазний чоловік із світлинами у сами, з дбайливо пов'язаною краваткою, з чемінами манерами, який сам ніколи не сміявся, безжалісно підмічав смішне в інших людях, володіючи природженим почуттям усіх тонкощів гу-

Моріс Дрюон (нар. 1918 р.) — визначний французький письменник, член Французької академії, автор відомої трилогії «Сильні світу цього» (1948—1951) та циклу історичних романів «Прокляті королі» (1955—1977), а також кількох новелістичних збірників. Пропоноване оповідання — із книжки «Щастя для одних...» (1967).

мору. Коли він проводив, з хронометром у руках, репетиції, він інколи уривав акторів, зауважуючи смутним голосом: «Тут ви зупиняйтесь на кільканадцять секунд, щоб публіка посміялася... А тепер продовжуйте».

Його перші дві п'еси пропримались цілій сезон. Він був у моді, до нього підлешувались, його запрошували в гості, куди він ходив, як ходять у поле, — щоб зібрати там урожай глупоти. Усі жінки, які не мали чого робити, здавалося, були ладні втішити його, присвятити йому своє вічне дозвілля й довести, що йому бракує тільки велико-го кохання, аби цілком відчути насолоду від краси всесвіту. Він переживав ті рідкісні роки, які мало кому щастить прожити, коли до слави долучається молодість; отож усе було йому дозволено.

Усе було дозволено й Елізі Ламбер, але на дуже короткий проміжок часу. Ніхто б не дав Й П років, але вона їх мала. Чар молодості, який вона досі зберігала, підтримувався тільки успіхом на сцені. Так сімдесятірочні генерали, що перемогли в битві, бігцем піднімаються сходами. Державні діячі до глибокої старості можуть працювати ними, якщо лишаються міністрами.

Щодені оплески, квіти, шана, почесні допомагали Елізі Ламбер зберегти привабливість, яка, здавалось, ніколи П не покине. Вона була гарна й одягалася з продуманою витонченістю — не так від природженого смаку, як через те, що актрисі необхідно вирізнятися своїми туалетами. Коли вона йшла вулицею, малі розношки пиріжків з копчиками на голові зупинялися і присвистували від захоплення; це було для Елізи найпершим доказом того, що вона й досі лишається «божественною Ламбер».

НА ЗАКІНЧЕННЯ НОМЕРА

На скільки ще років? На скільки ро-
лей? На скільки щасливих ночей?

Кожного разу цієї зими, перед тим як вийти на сцену, вона запитувала себе: «Чи прийде він сьогодні?» А коли втихали останні овациї, заходила до своєї артистичної, притулялася на якусь мить до стіни, опустивши руки й напівзаплющивши очі, і слухала, як затихають удари її серця в міру того як вщухає гомін у театрі. Виходили глядачі, затихали кроки машиністів сцени, гардеробниці покидали роздягальні. Великий корабель із оксамиту, штукатурки під мармур та позолоти поринав утишу й темряву... І те життя, яким вона жила протягом трьох годин, виходило з неї хвилями, як море відступає від берегів. Нарешті Еліза розплющувала очі. Анрі Нодей був тут. Він сидів серед хутра, троянд, венеціанських фланконів та фальшивих діадем, які перевопнували артистичну, грався моноклем і погойдував черевиком на кінчиках пальців ноги.

Поки Еліза знімала грим, сидячи за туалетним столиком, — плечі вона мала гарні й не боялась їх показувати, — вона спостерігала в дзеркалі за обличчям молодого драматурга і думала, чи може вона прийняти цей дар від життя. «Він народився того року, коли я дебютувала. Це надто щедрий дарунок, і я вже не маю на нього права». Фіакр чекав перед службовим виходом. Нодей супроводжував актрису до її будинку, і там на якусь мить між ними западала бентежна мовчанка, яка досить-таки здивувала б людей, що перешіптувалися про їхні пригоди. Він чекав запрошення, вона чекала освідчення. І обе боялися озватись: вона остерігалася стати жертвою спустошливої пристрасті, він — видатися смішним у своїх почуттях. Вони вагались на порозі свого кохання, як вагаються пірнути в надто високу хвилю або кинутись у швидкий вальс. Отож щовечора, виходячи з фіакра, Анрі Нодей затримував на кілька секунд руку Елізи у своїй, а їй не лишалось нічого іншого як прошепотіти: «Дякую».

Саме тоді і з'явився пан Тантус, щоб зіграти роль «інших». Ці «інші», часто одружують людей, які навіть не думали, що хотіть одружитися; вони ж таки оголошують про розрив, перш ніж зацікавлені сторони помічають своє відчуження. В коханні завжди треба остерігатися «інших», бо вони не задоволяються тільки витлумаченням наших вчинків — вони впливають на нас і змушують нас до певних дій.

Пан Тантус мав п'ятдесят років. У нього були сірі очі, сивувате волосся, розчесане на проділ; він носив сірі рединготи і займався суднобудуванням.

Протягом багатьох років Еліза Ламбер була в його житті предметом розкоші — тобто чимось жаданим і не потрібним. Цей владний за свою вдачею і сильний чоловік, непохитний у справах, відчував до актриси потяг як до чогось цілком протилежного його власному характерові й світосприйман-

ню. Він був її давнім залицяльником, який зрештою забув про свої претензії і задовольнився скромною роллю вірного друга, порадника і завжди захопленого поклонника. Завдяки цьому він вважав себе своєю людиною в загадковому для нього світі мистецтва сцени.

Одного ранку він прийшов в особняк на вулиці Рейнуар, який наймав драматурга.

— Шановний пане Нодей, — сказав він, — ми мало знайомі, але ви знаєте про мою давню дружбу з Елізою. Саме ця дружба й привела мене до вас. Ваші почуття до неї ні для кого не таємниця, як, на жаль, і її почуття до вас. Вас звабила — а кого вона не звабила б? — Її витонченість, ореол слави, що сяє навколо неї. Талант притягує талант. Вона зворушена — і це природно — вашою молодістю і словою. Але ви погано вчините. Ви станете її останньою пристрастю, і те, що для вас буде втіхою, для неї закінчиться драмою. Ніхто не може уникнути неминучого: ваші роки — це вік перемоги, для Елізи починається вік забуття. Через кілька місяців, а може, й тижнів, ви її покинете, і я не певен, — бо добре знаю її, — чи примириться вона з цією поразкою. Якщо ви хочете вчинити порядно, облиште цю гру, бо ставки в ній нерівні.

Анрі Нодей, сидячи в своєму оксамитовому халаті гранатового кольору, слухав гостя і мовчки курив сигарету.

Він міг би відповісти йому: «Пане, мені було шістнадцять років, коли я вперше побачив на сцені Елізу Ламбер. Я вже ніколи не відчуло того захвату, який відчув тоді. Мабуть, саме Елізі я завдячую тим, що почав писати п'еси і здобув ім'я. Тоді я заприсягся, що колись вона стаємою... і щоразу, коли після вистави я заходжу до артистичної Елізи, а потім проводжаю її додому, я згадую про той день».

— Я бачу по ваших очах, — провадив пан Тантус, — що ви не дуже вірите у мою незацікавленість, але хай там що ви думаете, а наші з Елізою стосунки завжди були чистими і тільки дружніми; іншими вони вже ніколи не будуть, бо за десять днів я йду до Америки, куди перебирається наша фірма, і звідки я повернуся не скоро, якщо взагалі повернуся. Якби я не від'їджав, я б не інаважився прийти і все вам викласти. Я певен, що ви порядна людина і що ви мене зрозуміли. Послухайте мене: облиште це, коли не хочете накоїти лиха...

Анрі Нодей провів свого гостя до дверей і побажав йому щасливої дороги. Зачинивши двері, він знизав плечи. «З п'ес я добре знаю, що таке «благородний батько», — подумав він, — але зустрічати «благородного друга» мені досі не траплялося».

Розмова мала наслідки, протилежні тим, яких сподівався пан Тантус: вона тільки прискорила те, що мала відвернутися. Думаючи, скільки Елізи років, Нодей вирішив, що треба поспішати, коли він хоче здійснити свої юнацькі мрії;

він перекоїав себе в тому, що справді жадає Елізу Ламбер, і того ж таки вечора добився у неї взаємності. Вона вже давно чекала цього.

Все сталося так, як і мало статися, — Еліза кохала молодого Нодея спершу обережно, потім пристрасно і з дедалі більшою тривогою за їхнє кохання. І якраз тоді, коли ця тривога почала розвиватись і Еліза повірила, що щастя буде вічним, Нодея покинув її.

Вона відразу втратила привабливість, яку так довго зберігала. Сльози — а вона проплакала ціле літо — позбавили її обличчя свіжості, яку не могли знищити ні грим, ні безсонні ночі, ні нещадні вогні рамп. Малі рознощники пір'їжків уже не озирались на неї. Восени її нова роль не мала успіху. Еліза відчула, що це кінець, і незабаром покинула театр.

Відразу після розриву з Нодеєм вона заприсяглася ніколи з ним не зустрічатись. Вона попросила передказати йому це, а потім і сама написала. Нодея охоче пішов її назустріч — адже це начебто очищало його сумління.

Дивна все-таки річ — життя. Коли двоє людей от-от мають покохати одне одного, доля наче бавиться, безперервно перехрещуючи їхні шляхи, а згодом, коли ті двоє розлучаються, та сама таємнича доля роз'єдинує їх. Протягом двадцяти років ні вуличний натовп, ні вернісажі, ні прийоми, ні навіть похорони не звели разом Елізу й Нодея. І тільки через двадцять років доля посадила їх поруч на банкеті на честь якогось театрального діяча. Анрі Нодея досяг усього, чого й мав досягти. Він уже не був гарний: від роботи, успіху та численних урочистих обідів він обважнів. Його вуса стали коротші, лоб набагато вищий, а краватка вже не була такою яскравою. Він говорив трохи більше, аніж колись, знаючи, що в перервах між стравами від нього чекають пікантного жарту або каламбуру.

Еліза Ламбер перетворилася на літню, зовсім сиву даму, що зберегла невимовно лагідний погляд та ширу усмішку; все в ній говорило, що вона була колись дуже гарна.

Вона врятувала Нодея, сама завівши мову про те, про що їм рано чи пізно довелось б заговорити.

— Я багато страждала через вас, Анрі, і досить довго майже ненавиділа вас. Проте я винна, маюсь, більше, ніж ви, і тепер, коли все давно позаду, в моїй пам'яті лишилися тільки хвилини щастя, якими я завдячую вам. Я стежила за всім, що ви робили, я раділа з вашого успіху. Ви дуже талановитий.

Сама хвала, жодного слова докору Вона навіть не сказала, що прощає його. Голос Елізи Ламбер здався Нодею дивною, давно забутою музикою, що навіює тільки присміні спогади. Нодея сам був уже далеко не молодий, і його зворушив несподіваний спогад про ті літа. «Мені вже стільки, скільки було їй, коли ми кохали одне одного», — подумав він. Слухаючи жінку, яку він ко-

лісь дуже скривдив, він так розчудився, що аж пожалів себе.

— Мені було б присмію бачити вас... час від часу, — усміхнувшись, сказала Еліза. — Тепер вам немає чого боятись. І ви можете стільки мені розповісти...

— Я теж хотів би з вами побачитися, — відповів Нодея.

— Тоді приходьте до мене на чай десь наступного тижня.

— З радістю. Ви мешкаєте там, де й раніше?

— Так. Може, в четвер?

— Гаразд, у четвер.

У четвер ішов сильний дощ, він переповнював ринви, по вулицях струмінами потоки води.

Анрі Нодея змок до рубця.

— Бідолашний Анрі! — вигукнула Еліза Ламбер. — Ви прийшли, незважаючи на таку жахливу погоду! Прийшли, навіть не знайшовши фіакра! Як це мило з вашого боку! Але ваш одяг геть вимок. Ви можете застудитись.

Еліза пlessнула в долоні.

— Маріетто, Маріетто! — загукала вона. — Висушіть піджак пана Нодея. Принесіть мій халат, синій, здається, він не буде на нього малий. А ваші черевики, любий Анрі! Маріетто, принесіть і пантоліфі. Які-небудь...

Вона по-материнському клопоталася біля нього. Колись вона мало не заподіяла собі смерть через цього чоловіка, а тепер турбувалася, щоб він не скопив нежизнь. Вона була дуже щаслива, що він прийшов.

Закутавшись у її халат, Нодея пристосився біля каміна. Біля того самого каміна, де він колись грався моноクロем і пограйдував ногою.

Тільки-но вони почали згадувати минуле, як пролунав дзвінок. Маріетта сущила піджак Нодея, і господиня сама пішла відчинити двері.

Нодея не візнав голосу гостя. Тільки почув, як Еліза вигукнула:

— Яка несподіванка! Заходьте, П'єре. Ви побачите, хто у мене. Ви давно приїхали?

До кімнати увійшов пан Тантуе. Тільки напередодні він повернувся з Америки доживати віку на батьківщині, і перша, кого він відвідав, була його «любка Еліза».

Гість ступив кілька кроків, побачив Нодея, що сидів у домашньому халаті біля каміна, і це виглядало так по-домашньому, що він вигукнув, не давши Нодею навіть привітання з ним:

— Ві!. О, любий Анрі, то ви тут!.. Я з жахом згадую про те, чого мало не накоїв колись. Хвалити бога, ви не послухались мене. Пробачте! Пробачте! Я ніколи не прошукав собі цього. Тепер я навряд чи наважуся бодай ще раз показатися вам на очі!..

Він скопився руками за голову й вибіг із кімнати повз українську здивовану літню господиню. Нодея і Еліза ще встигли почути його слова:

— Таке кохання!.. Я міг розбити таке велике кохання!..

З французької переклали Оксана КОЛОМІЄЦЬ та Ярослав КОВАЛЬ